

LUDOVIK I. VELIKI (1342.-1382.) U SREDNJOVJEKOVNIM ISPRAVAMA BOSANSKO-HUMSKIH VLADARA*

Milko BRKOVIĆ

Grabovčov put 10
HR - 23241 Poličnik, Briševo
E-pošta: brkovicmilko@gmail.com

UDK 94(497.5/.6)"13"

Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 19. prosinca 2014.
Prihvaćeno: 18. ožujka 2015.

Sažetak

Srednjovjekovni bosansko-humski vladari u svojim ispravama Ludovika I. Velikog smatraju "kraljem sretne uspomene" iz činjenice da je on njihov suveren preko nasljednoga Hrvatskoga Kraljevstva, kojemu je on posvećivao osobitu pozornost, u što je u doba njegovih prethodnika pripadao i Bosanski Banat; zatim on je bosansko-humski zet; on je Dalmaciju uspio vratiti u Hrvatsko Kraljevstvo svoga velikoga Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva. Nakon njegove smrti i velikih smutnji na ugarskom dvoru, bosanski su se vladari, osobito kralj Tvrtko, nadali da će njima pripasti dio Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva, točnije rečeno teritorij Hrvatskoga Kraljevstva, osobito kada su hrvatski i dalmatinski gradovi vojno potpali pod bosansku vlast.

Ključne riječi: Zadarski mir, Ludovik I., Dalmacija, bosansko-humski vladari, srednjovjekovne isprave, Hrvatsko Kraljevstvo.

* Rad je u skraćenom obliku (18 minuta) izložen na skupu pod nazivom "Zadarski mir - ishodište jedne epohe. Znanstveni skup povodom 650. obljetnice Zadarskoga mira", održanog u Zadru, 20.-22. studenoga 2008.

U srednjovjekovnim ispravama bosansko-humskih vladara hrvatsko-ugarskoga kralja Ludovika I. Velikog (1342.-1382.) po prvi put nalazimo u ispravi njegova tasta Stjepana II. Kotromanića (oko 1326.-1353.), bana Bosne, Usore, Soli, Duvna, Krajine, Rame i cijeloga Huma. Ova je isprava, u obliku međudržavnoga ugovora, izdana u Kninu 23. lipnja 1345.¹ Tom ispravom ban Stjepan II. Kotromanić sklapa ugovor s maloljetnim cetinskim knezom Ivanom, sinom pokojnoga istoimenog oca kneza Nelipića, gospodara Knina, i njegovom majkom kneginjom Belislavom, koji trebaju odmah kralju Ludoviku I. predati gradove Unac, Počitelj, Srb i Stog, a gradove Knin i Breč mogu zadržati u svojim rukama sve dok im ne budu vraćeni njihovi gradovi Klis i Cetina. Cijela isprava odiše Ludovikovom aktivnošću u Hrvatskom Kraljevstvu i dogovorima s hrvatskom i bosanskom gospodom oko priprema za oslobađanje Dalmacije ispod mletačke vlasti. Nama je ta isprava izvorni pokazatelj da je bosanski ban vazal hrvatsko-ugarskoga kralja, o čemu jasno svjedoče njezini sljedeći dijelovi u slobodnom prijevodu: "Mi Stjepan, Božjom milošću ban Bosne kao i ze-

malja Usore, Soli, Duvna, Krajine, Rame kao i knez i gospodar cijeloga Huma, javno oglašavamo u ovoj ispravi da je nedavno po ovlasti *presvijetloga vladara i našega gospodara, gospodina Ludovika, milošću Božjom kralja Ugarske*, trebalo vratiti i primiti natrag za *rečenoga kralja našega gospodara*, zemlje, gradove, sela i posjede, koji po kraljevskom pravu pripadaju istomu našem gospodaru i svetoj kruni i da se ispita što po pravu pripada kruni, te da se moću naše vojske ograniči vlast buntovnika i nevjernika kraljeva dostojanstva dolaskom naše vojske u Hrvatsku."² Nadalje: "To jest da knez Ivan prije svega četiri grada, naime Unac, Počitelj, Srb i Stolac, koje je oduzeo iz kraljevih ruku, vrati sa svime što je u njima, a da gradove Knin i Breč sa svim njihovim pripadnostima zadrži sve dok mu se ne potvrde i vrate Cetina, sa svim što joj pripada i porezima, zajedno s gradom Klisom i da mu se doznače *našom ili kraljevskom vlašću*, i da tako rečene gradove, to jest Cetinu i Klis, može posjedovati umjesto gore rečenih gradova, to jest Knina i Breča, kojih se treba bez pogovora odreći i predati u kraljeve ruke."³ U ispravi dalje piše: "Također, sve prije rečeno, koje je *sadržano u*

- 1 TADIJA SMIČIKLAS, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (dalje: *Codex diplomaticus*), XI., JAZU, Zagreb, 1913., str. 207-208.
- 2 *Nos Stephanus dei gratia banus Bosne, nec non terrarum Vsore, Salis, Dolinne [Dolmine], Crayne, Rame ac totius Cholm princeps et dominus publice recognoscimus in his scriptis, quod cum nuper ex mandato serenissimi principis et domini nostri, domini Ludouici dei gratia regis Hungarie ad recuperandum et recipiendum pro prefato domino nostro rege terras, castra, villas et possessiones, que ad ipsum dominum nostrum et ad ius regni et sancte corone de iure pertinere noscuntur, et ad coercendum brachio potentie nostre quo suis rebelles et infideles regie maiestati cum potencia nostri exercitus Croatiam intrassemus...* T. SMIČIKLAS, *Codex diplomaticus*, XI., str. 207.
- 3 *...quod idem comes Johannes ante omnia castra quatuor videlicet Vnaz, Potčitel, Serb et Stok ad manus regias libere cum omnibus que in suis sunt manibus resignabit, et castrum Tign ac castrum Breč cum omnibus suis pertinenciis et debitis et castrum Clissia insimul presententur*

prijašnjim kraljevskim privilegijama, trebaju obdržavati knez Ivan i njegova majka te, kako je ondje doneseno, nepovredivo držati. A mi i sam knez Ivan sve primljeno, posjedovano i zadržavano i sve drugo primljeno od rečenoga kralja, našega gospodara i nas i od rečenoga gospodina bana Nikole (bana Slavonije), darovano, dobiveno ili primljeno, hoćemo i obećavamo da će biti čuvano od ljudi, a protiv svakoga čovjeka, *izuzevši samoga kralja našega gospodara...* Stoga, sve doneseno, u pojedinačnom i općem, *po dostojanstvu i autoritetu rečenoga kralja našega gospodara* da se prizna s dopuštanjem i ispunjenjem volje rečenoga gospodina bana Nikole... *skupa s dvanaesticom naših knezova, barona i plemića*⁴ zapovijedamo da se ovo čvrsto obdržava sve dok bude u

rečenomu i u drugomu spomenutom *vjeran kralju našem gospodaru. ...i da će uvijek služiti rečenoga kralja našega gospodara i biti vjeran svetoj kruni, i da će opsluživati sve što je zapovjedenom od kralja...*⁵

Polovicom 1357. godine bosanskoga bana Tvrtka nalazimo u Ugarskoj na dvoru kralja Ludovika I., kamo ga je kralj pozvao da rasprave o međusobnim feudalnim odnosima. Tom je prilikom ban Tvrtko ponovno, ne znamo već po koji put, priznao Ludovika I. vrhovnim suverenom, ustupio mu posjed Humske Zemlje, odnosno Hum (*totam terram Holm*), navodno kao miraz svoje stričevičke Elizabete koja je bila udata za Ludovika, obećao da će vojno biti podređen kraljevoj vojsci, kao što je prethodno bio i njegov stric

et assignentur nostra seu regia potestate, et tunc cum prefata castra, scilicet Ceth(!) et Cliss et ad ipsa spectantia habuerit dictus comes castra predicta, videlicet Tign et Breç, ad manus regia sine questione ac more subterfugio resignabit... T. SMČIKLAS, *Codex diplomaticus*, XI., str. 207.

- 4 Izraz "skupa s dvanaesticom naših knezova, barona i plemića" upućuje na predstavnike dvanaest hrvatskih plemena, koja se, između ostaloga, spominju i u *Pacti conventi* iz 1102. godine. Iz toga proizlazi da je bosanski ban predvodnik te dvanaestorice predstavnika u Hrvatskom Kraljevstvu, u što pripada i tadašnja Bosna s ostalim hrvatskim državnim jedinicama, naime, Usorom, Soli, Duvnom, Krajinom, Ramom i cijelim Humom, kako se navodi u intitulaciji predmetne isprave, koje su pak te jedinice u to doba pod banom Stjepanom II. Kotromanićem, i to u Kninu - središtu Hrvatske i Dalmacije. U prilog toj pretpostavci ide i "kronotaksa" hrvatsko-dalmatinskih banova, kojih pak u to doba, nakon vojnoga poraza Mladena II. Bribirskog kod Blizne, u Hrvatskoj i Dalmaciji nema, dakle upravo od oko 1322. pa do 1356. godine, kada ugarsko-hrvatski kraljevi veliku pozornost poklanjaju bosanskom banu Stjepanu II. Kotromaniću (oko 1326.-1353.) i njegovu nasljedniku i sinovcu Tvrtku, banu od 1353. do 1377. te kralju do 1391. godine.
- 5 *Omnia eciam preter predicta que in prefatis literis priuilegialibus regiis continentur, salua eidem comiti Johanni et domine matri sue, prout inibi sunt expressa, inuolabiliter permanebunt. Nosque ipsum comitem Johannem ad optinendum, possidendum et retinendum omnia quecumque sibi per prefatum dominum nostrum regem et nos, ac dictum dominum Nicolaum banum donata, concessa seu promissa existunt, volumus et assumimus fideliter pro uiribus adiuuare, adhoc contra omnem hominem, solo prefato domino nostro rege excepto... Prefata igitur omnia et singula de benignitate ac auctoritate, prefati domini nostri regis confisi, de concessu et plena uoluntate predicti domini Nicolai bani ...cum duodecim de nostris comitibus, baronibus et nobilibus iurauimus, vt hec ei quamdiu in predictis et aliis prefato domino nostro regi fidelis existet, firmiter obseruentur... vt semper sint domino nostro regi et sancte corone fideles...* T. SMČIKLAS, *Codex diplomaticus*, XI., str. 207-208.

Stjepan II. Kotromanić, primjerice 1345. godine u vraćanju Knina iz ruku hrvatskih velmoža pod kraljevu vlast, da će na kraljev poziv s bosanskom vojskom biti na raspolaganju kralju, da će progoniti navodne heretike te da će za sve navedeno jamčiti svojim ili svojih bližnjih stalnim boravkom na kraljevu dvoru u Budimu. Zauzvrat Ludovik I. potvrdi Tvrtku I. banstvo nad Bosnom i Usorom.⁶ U svezi s tim potonjega M. Perojević navodi kao izvor pismo *bežimskog* arhiđakona Gala od 17. srpnja 1357., upućeno zagrebačkom biskupu Stjepanu III. (oko 1356.-1374.), a na istom mjestu i Mavra Orbinija koji donosi "da je Tvrtko bio svladao i uhvatio Pavla Kulišića, koji se bio odmetnuo i proglasio banom, pa da je onda Ludovik pozvao Tvrtka u Ugarsku i da ga je zadržao sve dotle, dok ga nije prisilio da mu vrati kneževinu (contando) Hum, jer da je to očevina njegove žene Elizabete. Tvrtka i bosanske velikaše, koji su mu bili u pratnji, kralj prisili da mu dadu u Humu Neretvanski trg (il mercato di Narenta = Drijeva) i sav onaj komad zemlje, koji je između rijeke Neretve i Cetine s gradovima Imotskim i Novim (Krajinu i Završje). Nakon toga da je kralj pustio Tvrtka da se vrati u Bosnu".⁷

Naime, oba se izvora temelje na činjenici da je u doba Elizabetina oca, bana Stjepana II. Kotromanića, oko 1326. godine, Hum došao pod vlast bosanskoga bana, ne bez znanja i pomoći ugarsko-hrvatskoga vladara, kao

njegova suverena, Ludovikova pret-hodnika, pa je time realno da je taj posjed, odnosno država, djelomično ili u potpunosti nasljedstvo Stjepanove kćeri Elizabete koja se udala za ugarsko-hrvatskoga kralja Ludovika I., tim više što godine 1358. nalazimo u ispravama da je u ime kralja Ludovika I. gospodar dijela Huma, odnosno Humske Zemlje, hrvatsko-dalmatinski ban.⁸ Međutim, pozadina svega toga jest to da je na tom prostoru vojnu prevagu imao srpski car Dušan (1331., 1346.-1355.) i njegovi nasljednici, koji su prestali priznavati vrhovništvo ugarsko-hrvatskoga vladara, zbog čega je Ludovik I. i zaratio s carem Dušanom i nakon njegove smrti s njegovim nasljednikom Urošem IV. (1355.-1371.). To je osobito došlo do izražaja smrću kneza Mladena III. Šubića, 1348. godine, kada je Mladenovim posjedima upravljao najprije njegov brat Pavao III. Šubić, oženjen s Katarinom Mlečankom, u ime njegova maloljetnog sina Mladena IV., te na kraju udovica Mladena III. i majka Mladena IV., Jelena, sestra cara Dušana, koja je gradove Klis, Omiš i Skradin predala pod srpsku vojnu vlast, čime je srpski utjecaj proširen i izvan prostora između rijeka Neretve i Cetine. K tomu su i Mlečani preko spomenute Katarine Mlečanke, žene Pavla III. Šubića, bacili oko na te gradove i posjede, iako su po feudalnom pravu oni trebali biti vraćeni u ruke hrvatsko-ugarskoga kralja, ovoga puta Ludovika I., koji je istodobno ratovao

6 MARKO PEROJEVIĆ i drugi, *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463.*, I. (dalje: *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine*), Sarajevo, 1942., str. 293.

7 *Isto*.

8 *Isto*, str. 293-294.

i s Venecijom za Kraljevstvo Dalmaciju i sa srpskim carevima koji su se oteli ugarsko-hrvatskom vrhovništvu i k tomu vojno zadirali, između ostaloga, i u Ludovikovo Hrvatsko Kraljevstvo. U oba je slučaja ban Tvrtko, uz mjerodavnost hrvatsko-dalmatinskoga bana Ivana Čuza, trebao kao vazal pomoći svome suverenu Ludoviku I. oko uređivanja vlasti na spomenutim prostorima. Ne znamo koliko je u tome doprinio ban Tvrtko, ali je nakon izvjesnoga vremena najprije Omiš vraćen pod vlast hrvatsko-ugarskoga kralja, zatim Klis, a potom iz mletačkih ruku i Skradin, kao uostalom Zadarskim mirom 1358. godine i cijela Dalmacija.

Da je i nakon Ludovikova vraćanja Kraljevstva Dalmacije u Hrvatsko Kraljevstvo bosanski ban Tvrtko težio biti što neovisniji o svomu suverenu, ugarsko-hrvatskomu kralju, pokazuje nam, između ostaloga, i njegova isprava od 11. kolovoza 1366. u kojoj kaže: "Stvorih milost svoju gospodsku svojemu virnu sluzi u ime vojvodi Vlkcu Hrvatiniću za njegovu virnu službu u ono vrijeme, kada se podviže na mene ugarski kralj u ime Ludovik, i prihodi u Plivu pod Sokol i ondazi mi vojvoda Vlkac virno posluži."⁹ Tom je prilikom, naime, Vukac obranio Sokolgrad i za to mu je Tvrtko darovao čitavu Plivsku župu. Ludovik je tu vojnu poslao pod izgovorom da se radi o krivovjerstvu, ali je tih vojni bivalo sve više.¹⁰ Me-

đutim, stvarni je razlog bio srpska prijeteća vojna premoć prema Humu i bosanskom banu, jer je ban Tvrtko bio pod velikim pritiskom srpskoga cara i njegovih podložnika, osobito, srpskom caru odanoga i naprasitoga humskog kneza Vojislava Vojinovića, koji je kao srpski vazal Tvrtku veoma zagorčavao život, kao uostalom i Dubrovčanima i drugima. U tim se srpskim pritiscima ban Tvrtko povremeno kolebao između Ludovika i srpskoga cara, a osim toga bio je po babinskoj lozi Nemanjića u srodstvu sa srpskim kraljevima i carevima što će mu kasnije pribaviti i srpsku krunu, odnosno Raško Kraljevstvo.

Međutim, o stvarnoj ovisnosti Bosanske Banovine i kasnije Kraljevine o ugarsko-hrvatskom suverenu najbolje nam pokazuje upravo primjer bana Tvrtka. Naime, nakon jedne od pobuna u Bosni Tvrtko je morao bježati, kamo do li na ugarski dvor u Budimu. Po svom povratku u Bosnu u jednom odgovoru Mlečanima, vezanom za probleme mletačkih trgovaca u Bosni, 29. ožujka 1366., kazuje da je sramotno istjeran iz Bosne, ali da je milosrdem svemogućega Boga i "*milošću slavnoga vladara gospodina Ludovika*, Božjom milošću kralja ugarskoga, po našoj pravici i radi naše vjernosti opet donekle primljen u našu zemlju, iako ne svu..."¹¹

O značenju Ludovika I. u tim događajima na spomenutom prostoru u

9 *Isto*, str. 300, prema: ĐURO ŠURMIN, *Acta croatica*, I., Zagreb, 1898., str. 83-84.

10 Primjerice, u jesen iste godine pod istim izgovorom Ludovik je poslao drugu vojnu, pod vodstvom ostrogonskoga nadbiskupa Nikole i svoga kancelara Nikole Konthoma, pod Srebrenik, kojega nije uspio osvojiti (*Isto*).

11 ŠIME LJUBIĆ, *Listine o odnošajih između Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike* (dalje: *Listine*), Zagreb, 1874., IV., str. 84.

odnosu prema banu i kasnijem kralju Tvrtku I. i njegovim nasljednicima, te općenitoj ovisnosti bosanskih banova i kraljeva o ugarsko-hrvatskomu kralju, najbolje će nam pokazati poštovanje prema Ludoviku u ispravama, prvorazrednim izvorima, Tvrtka I. i njegovih nasljednika. Kronološkim redosljedom to izgleda ovako:

U zajedničkoj ispravi bana Tvrtka, brata mu Vuka i majke im Jelene, izdanoj bosanskom biskupu Petru na Sve Svete, 1. studenoga 1356., u Bobovcu u svezi posjeda Dubice, odnosno Dubočca,¹² jasno se kaže da je Ludovik *njegov gospodin*, rečenom milošću Božjom kralja slavne Ugarske: "Pošto i mi želimo povećati ugled Crkve Božje radi spasenja našega i predčasnika naših, koji su te posjede ranije prinijeli Crkvi Božjoj kao i zbog molbe presvijetloga princepsa gospodina našega Ludovika rečenom milošću Božjom kralja slavne Ugarske, zauvijek vraćamo i potvrđujemo toj istoj gore navedenoj crkvi sv. Petra u Usori spomenuti posjed Dubicu sa svim zemljama, kućama, plodovima i njegovim prihodima

i potvrđujemo prema međama i krajevima kako se nalazi u privilegiju spomenutoga bana Prijezde Velikoga. Za svjedočanstvo ovoga izdajemo našu ispravu s našim visećim pečatom."¹³ Preko iste isprave utvrđeno je da je ban Prijezda bio djed bana Stjepana II. Kotromanića, Tvrtkova strica, dakle ujedno i pradjed Tvrtkov.

Ludovik u svojoj opširnoj ispravi Dubrovniku od 27. svibnja 1358., izdanoj u Višegradu u svezi povratka Dubrovnika pod svoju vlast unutar Hrvatsko-Ugarskoga Kraljevstva, za bosanskoga ban Tvrtka kaže: *bano Boznensi (Woznensi) fidele nostro*,¹⁴ a 13. kolovoza 1359. Dubrovčani, u svom pismu, u kojem traže Ludovikovu pomoć protiv humskoga kneza Vojislava, kažu: *magnifico viro domino Tuartcho de vestro* (Ludovikovu) *regali mandato bano Bossine*,¹⁵ te za samoga Tvrtka u ispravi s istim datumom u kojoj protiv istoga Vojislava traže pomoć od hrvatskoga bana Nikole Seča i bosanskoga bana Tvrtka: *tanquam domino vicem domini nostri, domini regis in partibus istis gerenti*.¹⁶

12 Bobovac, 1. studenoga 1356. Isprava bana Tvrtka, brata mu Vuka i majke Jelene kojom potvrđuju bosanskom biskupu Petru imanje Dubica (Dubočac). LAJOS THALLÓCZY, "Istraživanje o postanku bosanske banovine sa naročitim obzirom na povelje kormendskog arkiva", u: *Glasnik Zemaljskog muzeja*, XVIII., Sarajevo, 1906., str. 437-438; ISTI, *Studien zur Geschichte*, Verlag von Duncker & Humblot, München - Leipzig, 1914., str. 331-332, prema prijepisu pape Grgura XI., od 3. listopada 1375.

13 *Et quia nos statum ecclesie dei ampliare volentes pro salute nostra ac predecessoribus nostro- rum, qui primo hec ecclesie Dei contulerunt, ac ad potentionem serenissimi sancti Petri in Vsura, predictam possessionem Dubimcham cum omnibus terris, villis, fructibus et proven- tibus eius, secundum terminos et proventus, qui in privilegio predicti magni Prezdi Bani continetur in perpetuum reddimus et confirmamus. In cuius rei testimonium presentes literas nostras pendenti sigillo nostro roboramus.* L. THALLÓCZY, "Istraživanje o postanku bosan- ske banovine...", str. 437-438; ISTI, *Studien zur Geschichte*, str. 332.

14 T. SMIČIKLAS, *Codex diplomaticus*, XII., JAZU, Zagreb, 1914., str. 482. (Cijela se isprava nalazi na str. 480-484).

15 *Isto*, str. 602.

16 *Isto*, str. 603.

U Tvrtkovoju falsificiranoj ispravi iz 1382. (5. travnja)¹⁷ naracija se odnosi na Ludovika I. te kazuje: "Reče kralj: Upoznali smo vjernost onih koji su se predstavili svijetloj kruni ugarskoj i prvoj gospodi i baronima Bosne i zapovijedam datarijima da odrede zakonite i slobodne medjaše njihove plemenštine, i to neka bude vjerodostojno ubuduće pred gospodom kao granice."¹⁸

Koliko je bosansko-humska vrhovna vlast držala do Ludovikova autoriteta i nakon njegove smrti pokazuje, između ostaloga, i isprava, pismo, kralja Tvrtka I. izdano 28. ožujka 1385. u Sutjesci ugarskom palatinu Nikoli Gorjanskom o vjernosti ugarsko-hrvatskim kraljicama Elizabeti i Mariji.¹⁹ Ta je cijela isprava izdana u počast kralja Ludovika I. te je uvod u još važniju ispravu za Kotor iste godine. U slobodnom prijevodu glasi: "Mi, Stjepan Tvrtko, milošću Božjom, kralj Raške, Bosne i veće. Predajući uspomeni ovu ispravu obznanjujemo je svima onima kojih se tiče. Budući je prethodno obećanje zrelo održano čistom vjerom i postojanom istinom bez ikakve laži i prijevare, gospodinu

Nikoli Gorjanskom, palatinu Ugarskoga Kraljevstva i dvorskom sucu, svome predragom prijatelju i kumu, da ćemo potpuno i u svemu veoma vjerno protiv svake osobe na zgodnim mjestima i vremenima, kao i do sada, uvijek i vječno služiti i biti vjerni presvijetlim i preljubljenim gospođama našim sestrama Elizabeti i Mariji, ugarskim kraljicama i ostalog, i Hedvigi poljskoj (kraljici) sve do kraja našega života. Na isti način zabranjujemo, uzimamo na sebe i obećavamo da će sve što je gore rečeno od nas biti obvezno izvršeno. Za ovo svjedočanstvo izdajemo i potvrđujemo ispravu osnaženu našim visećim pečatom. Dano u našem kraljevskom dvoru Sutjeska, godine Gospodnje 1300. 80. pete, dvadeset i osmog dana mjeseca ožujka."²⁰ Prema diplomatskim formulama, koje su sadržane u tom pismu, ono ima oblik povelje, ali ga smatramo pismom jer kasniji razvoj događaja, kako se može vidjeti u povelji od 23. kolovoza iste 1385. godine, upućuje na to. Ono, doduše, samo naizgled nema posebnoga povijesnog sadržaja niti puno točaka dogovora.

17 Bobovac, 5. travnja 1382. Isprava kralja Tvrtka I. knezovima Nenadićima kojom im tobože dariva dio krševitoga polja Radobilje u kojem se nalazi više sela. JOSIP ALAČEVIĆ, *Amministrazione comunale. Manuale del regno di Dalmazia per l'anno 1875, VI/1875.*, Zadar, 1875., str. 145-152; LOVRE KATIĆ, "Dvije poljičke isprave iz XV stoljeća", u: *Starohrvatska prosvjeta*, sv. 8-9, Zagreb, 1963., str. 236-237, *krivotvorina i prijevod* na talijanski jezik.

18 *Disse il Re: Havemo visto la fedelità di loro che presentarono alla Serenissima corona d'Ungheria et alli primi Signori et Baroni di Bosnia, et comando alli Datari che li dovessero mettere di loro libere et solite et legittimi confini di loro Nobilità, nelle nostre opere fidi et di poi sia creduto pur avanti li Signori che hanno da venire, come erano li confini.*

19 IVAN KUKULJEVIĆ-SAKCINSKI, "Spomenici bosanski i crnogorski", u: *Arhiv za pověstnicu jugoslavensku*, II., Zagreb, 1852., str. 36.

20 *Nos Stephanus Tuerthco Dei gracia Rex Rassie Bosne etc. Memorie commendantes tenore presencium significamus quibus expedit universis. Quod matura deliberatione prehabita, puraque fide et sincera veritate, absque aliquali dolo et fraude, domino Nikolao de Garra regni Hungariae palatino et Judici comanorum, karissimo amico et compatri nostro in omnibus amodo et deinceps totam fidelitatem, contra quamlibet personam, locis et temporibus oppor-*

Međutim, rodbinstvo, kumstvo i diplomacija bili su dovoljni za usmene dogovore o međudržavnim odnosima dvaju kraljevstava, a nakon toga se samo iz običaja i radi formalnosti sve ukratko zabilježilo. Obećano je u tom pismu kralj Tvrtko I. poštovao sve dok se ugarsko-hrvatski dvor uspjevao othrvati tadašnjim zbivanjima, koja su ga potresala. Međutim, kad su ugarsko-hrvatske kraljice Marija i majka joj Elizabeta bile zarobljene u Novigradu kod Zadra, kralj Tvrtko I. više nije morao održavati obećanje dano tim pismom u Sutjesci. Uostalom, u većem broju na ruku su mu veoma išle i pobunjene hrvatsko-ugarske velmože, osobito mačvanski ban Ivan Horvat i hrvatsko-dalmatinski ban i moćni vranski prior Ivan Paližna, velike smutnje na ugarskom dvoru i drugo, preko kojih je kralj Tvrtko I. izbio u prvi plan i značajki iskoristio prilike u svoju korist te mu je malo nedostajalo da se okruni i hrvatskom krunom.

Jedan od plodova tih zbivanja bilo je i prepuštanje grada Kotora iz ruku hrvatsko-ugarske vlasti pod bosansku krunu, čiji kralj Tvrtko I. ispravom izdanom u Sutjesci 23. kolovoza 1385.²¹ Mlečanima potvrđuje sva prava što su ih otprije imali u Kotoru. U ispravi se navodi: "Naime, kada je, po obilnoj milosti Božje pravednosti i preslavne *naše sestre gospođe ugarske kraljice*, Kotor, grad naših predšasnika (i kraljičinih), sretno dospio za sva vremena u ruke našega veličanstva na hvalu i slavu previšnjega vladara koji je svojim pripremio sva nevidljiva dobra na radost i veselje našim prijateljima i dobrotvorima jer su i sami sudionici dara koji nam daje božanska providnost s neba."²²

Nakon smrti Ludovika I. kralj je Tvrtko I. sve otvorenije potpomagao smutnje na ugarsko-hrvatskom prijestolju, osobito nakon tragične smrti Karla Dračkog (1386.). Očekivao je skori sukob i s novoizabranim kraljem Sigismundom, pa stoga počet-

tunis, demptis tamen saluis et antepositis semper serviciis et fidelitatibus per nos Illustrissimis dominabus predilectisque sororibus nostri Elizabeth et Marie hungarie, etc. ac heduidis polonie, regnis, observatis et perhempnaliter, vsque vitam nostram, juxta posse exhibere et obseruare promittimus et assumimus, ac nihilominus ad omnia premissa obseruanda nos obligamus. In cuius rei testimonium presentes concessimus litteras nostras pendentis sigilli nostri munimine roboratas. Datum in aula nostra regali sutischa anno domini MC^oC^oC^o. LXXX quinto, vicesima octava die mense Marcii.

- 21 ARCHIVIO DI STATO VENEZIA, *Miscellanea Atti Diplomatici e privati, busta S. 26, N. 82*; JANKO ŠAFARIK, "Srbski istoriski spomenici Mletačkog arhiva", u: *Glasnik Društva srbske slovesnosti*, XII., Beograd, 1860., str. 79-82, prema *Commemorialium*; Š. LJUBIĆ, *Listine*, IV., str. 221-222, prema originalu i prema *Commemorialium*; STOJAN NOVAKOVIĆ, *Zakonski spomenici srpskih država srednjega veka*, Beograd, 1912., str. 39-41; GUSZTÁV WENZEL, *Monumenta Hungariae historica*, III., Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1876., str. 590.
- 22 *...quod cum per gratiam largiflue dei dispositionis et preclarissime sororis nostre domine regine Vngarie ciuitatis predecessorum nostrorum Catharensis feliciter ad manus nostre maiestatis perpetualiter pervenit, ad laudem et gratiam summi creatoris, qui sui cuncta bona invisibilia preparauit, amicis uero et beniuolis nostris ad gaudium et exultacionem, ut et ipsi sint participes dono diuine dispositionis nobis celitus concesso. J. ŠAFARIK, "Srbski istoriski spomenici Mletačkog arhiva", str. 80-81.*

kom travnja 1387. šalje u Dubrovnik svoga poslanika Gojka Dragoševića preko kojega bi gradu potvrdio stare povlastice i usput privolio Dubrovčane da mu zajamče zaklonište, ako bi ga Sigismund i kraljica Marija prognali iz Bosne.²³ O ovome je tom prilikom 9. travnja iste 1387. godine sastavljena isprava u obliku ugovora, o međusobnom prijateljstvu i savezu protiv svih osim protiv ugarsko-hrvatske kraljice Marije, u kojoj se između ostaloga kaže: "...da gdna. krala Stefana i njegove vlastele i ljudi stejeće i pribivajuće u gradu Dubrovniku držati i počtiti prijatel'ski i braniti s pravoga srca suprotiv' svakoga gdna. i človika. Ostavivše i s'hraniv'se viru i č'st plemenite naše gospogje kralice Marije ugarske i kćere dobra uspomenutija gdna. krala Lovuša..."²⁴

Ludovikovo je ime na poseban način prisutno u Tvrтковim ispravama dalmatinskim gradovima. Povelja kralja Tvrtka I., kojom u Sutjesci 8. lipnja 1390. potvrđuje Trogiranima stare povlastice, date im od ugarsko-hrvatskih vladara, donosi: "poslanici su i zastupnici općine (komune) grada Trogira, poslani do našega veličanstva, lijepo zamolili da se udostojimo njima i njihovim nasljednicima na-

šom poveljom potvrditi i sve povlastice, slobostine i olakšice koje su im nekoć dali prejasni ugarski kraljevi a osobito naš ljubljeni brat sretne uspomene gospodin Ludovik (I. Veliki), kralj spomenutoga Ugarskoga Kraljevstva, da im dozvolimo služiti se svojim olakšicama, slobostinama, statutima, novim odredbama i običajima, kao što su se služili u vrijeme spomenutoga gospodina Ludovika, kralja."²⁵ Nadalje u istoj povelji: "Prihvaćamo i, dodirnuvši Sveta evanđelja, s prisegom potvrđujemo i odobravamo, u cjelini i pojedinačno, povlastice, slobostine i olakšice i druge isprave, izdate u prilog spomenutoga grada, statute, nove odredbe i običaje toga trogirskog grada, izdate od pobožnih ugarskih kraljeva, napose od našega ljubljenog brata slavnoga kralja Ludovika. Po savjetu naših velmoža i našom razboritom kraljevskom vlašću mi ovo trajno potvrđujemo, priznajemo i odobravamo te obećavamo bez povrjede opsluživati našim vjernim građanima grada Trogira, njihovim baštinicima, nasljednicima i svim potomcima. Komoru soli i tridesetinu zadržavamo za naše veličanstvo a ne namećemo im nikakvu drugu dadžbinu osim onoga što je bilo u običaju u vrijeme spomenutoga kralja

23 Iz toga je navoda jasno da je i kralj Tvrtko bio svjestan da je povrijedio zakonito pravo hrvatsko-ugarske krune.

24 LJUBA STOJANOVIĆ, *Stare srpske povelje i pisma*, I/1, Srpska kraljevska akademija, Beograd - Srijemski Karlovci, 1929., str. 87.

25 *Ambassiatores et Sindici Communis Ciuitatis Traguriensis ad nostram maiestatem transmissi attentius nos rogantes ut omnia priuilegia libertates, et gracias eorum olim ab Illustrissimis Regibus Hungariae colatas presertim felicis recordationis Domini Ludouici Regis prefati Regni Hungariae fratris dilecti pro eisdem eorumque heredibus nostro priuilegio dignaremur confirmare eosque permittere uti gracias libertatibus statutis reformationibus et consuetudinibus ipsorum sicuti tempore prefati Domini Ludouici usi fuerunt.* Prijepis isprave nalazi se u: ARHIV HAZU - Zagreb, *Lucius*, XX-12, sv. VII, f. 113. To je prijepis don Mate Haila i dr. Marina Bega pod nadzorom don Mihe Barade iz Luciusove ostavštine u Kaptolskom arhivu u Splitu, *ormar B*.

Ludovika."²⁶ Dakle, u ovoj se ispravi Trogiranima nekoliko puta poziva na "tempore prefati Regis Ludouici".

Isto tako i u ispravi Šibenčanima, izdanoj u Sutjesci 11. lipnja 1390., kojom kralj Tvrtko I. Šibenčanima potvrđuje sve stare povlastice, slobode, milosti, statute, reformacije i običaje što su ih Šibeniku podijelili ugarsko-hrvatski kraljevi, posebice kralj Ludovik I.,²⁷ kaže se: "Ovom ispravom ozbiljno želimo sve obznaniti da su nas, plemeniti i odvažni gospodin Dujam Kuratić i gospodin Ivan Naplavić, poslanici i zastupnici općine grada Šibenika, poslani k našem veličanstvu, lijepo zamolili da se udostojimo njima i njihovim nasljednicima našom poveljom potvrditi i sve povlastice, slobostine i olakšice koje su im nekoć dali

prejasni ugarski kraljevi a osobito naš ljubljani brat sretne uspomene gospodin Ludovik, kralj spomenutoga Ugarskoga Kraljevstva, da im dozvolimo služiti se svojim olakšicama, slobostinama, statutima, odredbama i običajima, kao što su se služili u vrijeme spomenutoga gospodina kralja Ludovika",²⁸ "Prihvaćamo i, dodirnuvši Sveta evanđelja, s prisegom potvrđujemo i odobravamo, u cjelini i pojedinačno, povlastice, slobostine i olakšice i druge isprave, izdate u prilog spomenutoga grada, statute, nove odredbe i običaje toga šibenskoga grada, izdate od pobožnih ugarskih kraljeva, napose od našega ljubljenog brata slavnoga kralja Ludovika. Po savjetu naših velmoža i našom razboritom kraljevskom vlašću mi ovo trajno potvrđujemo, priznajemo i odobravamo

26 *...et gracias certasque literas emanatas in fauorem dictae Ciuitatis Statuta Reformationes et consuetudines ipsius Ciuitatis Traguriensis per priorum Regum Hungariae datas presertim per inclitum Regem Ludouicum fratrem nostrum dilectum mediante iuramento manuactis sacrosanctis Euangeliis acceptamus Ratificamus, et aprobamus de Baronum nostrorum Consilio prematura Regia auctoritate pro eisdem fidelibus nostris Ciuibus Ciuitatis Traguriensis ipsis et eorum hereditibus Successorum, ac posteritatibus uniuersis perpetuae confirmamus Ratificamus, et aprobamus inuiolabiliter obseruare promittimus Camaram uero Salis et Trigesime pro nostra maiestate reseruantes nullum alium Dacium ipsis inferentes nisi illud quod tempore prefati Regis Ludouici fuerit usitatum et quod sal nostrae camarae in Ciuitate Traguriensi debeat uendi eo precio quo uenditur in aliis nostris Camaris Dalmatiae. (Isto).*

27 *MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR (Acta antemochachiana, A. Mohách előtt gyűjtémény), 50050; HRVATSKI DRŽAVNI ARHIV, Zagreb, Diplomatarium Sibenicense, str. 11-13; GEORGIUS FEJÉR, Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis, X., 1, Budae, 1834., str. 615; I. KUKULJEVIĆ-SAKCINSKI, Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, II., Zagreb, 1861., str. 493-495, prema: IVAN LUCIUS, Memorie storiche di Tragurio ora detto Trau, Venetia, M. DC. LXXXIV, str. 512; TADIJA SMIČIKLAS, Codex diplomaticus, XVII., JAZU, Zagreb, 1981., str. 297-299; Zbornik Šibenik, Šibenik, 1976., tabela a, br. 14, fotokopija; JOSIP BARBARIĆ - JOSIP KOLANOVIĆ, Šibenski diplomatarij - Diplomatarium Sibenicense. Zbornik šibenskih isprava, Muzej grada Šibenika, Šibenik, 1986., str. 33-36.*

28 *Ad uniuersorum notitiam harum serie uolumus peruenire, quod viri nobiles et prudentes ser Doymus Zuratic ser Iohannes Naplauich, ambaxiatores et sindici communis ciuitatis Sibenici, ad nostram maiestatem transmissi attentius nos rogantes, ut omnia priuilegia, libertates et gratias eorum olim ab illustrissimis regibus Hungarie collatis, presertim felicitis recordationis D. Lodouici regis prefati regni Hungarie, fratris nostri dilecti pro eisdem eorumque hereditibus nostro priuilegio dignaremur confirmare eosque permittere uti gratiis, libertatibus, statutis, reformationibus et consuetudinibus ipsorum sicuti tempore prefati D. Lodouici regis usi fuerunt.*

te obećavamo bez povrede opsluživati našim vjernim građanima grada Šibenika, njihovim baštinicima, nasljednicima i svim njihovim potomcima. Komoru soli i tridesetinu zadržavamo za naše veličanstvo a ne namećemo im nikakvu drugu dadžbinu osim onoga što je bilo uobičajeno (u doba spomenutoga kralja Ludovika)."²⁹

Nadalje, u ispravi kralja Tvrtka I., kojom u Sutjesci 22. srpnja 1390.³⁰ prima otok Brač pod svoju zaštitu i potvrđuje mu sva stara prava: "Ovi su nas poslanici spomenutoga otoka usrdno zamolili da se udostojimo njima i njihovim baštinicima potvrditi sve njihove povlastice, slobostine i olakšice, koje su im nekoć podijelili prejasni ugarski kraljevi a napose naš ljubljani brat sretne uspomene gospodin Ludovik, kralj rečenoga Ugarskoga Kraljevstva. Molili su

nas da im dopustimo služiti se njihovim olakšicama, slobostinama, statutima, novim odredbama i običajima kako su to običavali činiti u doba navedenoga kralja gospodina Ludovika."³¹ "Molbe koje su iznijeli njihovi zastupnici i poslanici, punomoću i u ime čitave komune spomenutoga otoka Brača, mi smo milostivo uslišili pa sve povlastice, slobostine, olakšice i druge isprave, izdate u prilog spomenutoga otoka, statute, nove odredbe i običaje te bračke komune, koje su im dali njihovi ugarski kraljevi a osobito slavni gospodin kralj Ludovik, odobravamo našom kraljevskom vlašću. To dajemo vjernim (podanicima) naše bračke komune i svim njihovim baštinicima, nasljednicima i potomcima (i hoćemo) da se nepovredivo održava. A komoru soli i tridesetinu pridržavamo na naše veličanstvo, ne namećemo im nikakvu

29 ...ut ea, que circa libertates eorum ab antiquis temporibus in fauoribus et prerogatiuis ipsius ciuitatis fuerunt obseruata, sic sub umbra nostre dominationis protectionisque libere obseruentur, ut ipsa ciuitas nostra regalibus munitiōibus exaltata in dictis priuilegiis et gratiis confirmetur, propositis petitionibus ipsorum sindicorum et ambaxiatorum ac ciuium predictorum ex parte totius comunitatis iam dicte ciuitatis plenum mandatum habentium fauorabiliter exauditur omnia et singula priuilegia, libertates et gratias certasque litteras in fauorem dicte ciuitatis, statuta, reformationes et consuetudines ipsius ciuitatis Sibenici per ipsorum regem olim Hungarie datas, presertim per inclitum principem D. regem Lodouicum, fratrem nostrum dilectum, mediante iuramento, manutactis corporaliter sacrosanctis euangeliis acceptamus, ratificamus et approbamus de baronum nostrorum consilio prematuro regia auctoritate pro eisdem fidelibus nostris ciuibus ciuiitatis Sibenici, ipsis eorumque heredibus, successoribus et posteritatibus uniuersis perpetue confirmamus, ratificamus et approbamus inuiolabiliterque promittimus, camaram uero salis et trigesime pro nostra maiestate reseruantes, nullum aliud dacium ipsis inferentes.

30 ARHIV HAZU - Zagreb, *Codex ossia libro delle parti della Brazza*, IV b. 46, prijepis notara Pietra Vintica; ANDREA CICCARELLI, *Osservazioni sull' isola della Brazza, e sopra quella nobiltà*, Lorenzo Baseggio, Venezia, 1802., str. 126-129; I. KUKULJEVIĆ-SAKCINSKI, *Jura regni*, str. 495-497; KARLO KADLEC, *Statut i reformacija otoka Brača sa zakonima, povlasticama i listovima duždeva za bračku općinu*, Zagreb, 1926., str. 110-112; T. SMIČIKLAS, *Codex diplomaticus*, XVII., str. 306-309.

31 *Qui quidem ambasciatores et sindici prefacte insule nos atentius rogauerunt, ut omnia priuilegia libertates et gratias eorum olim ab illustrisimis regibus Ungarie ipsis colatas, presertim a felicis recordationis domino Lodouico, rege prefacti regni Ungarie, fratre nostro dilecto, pro eis eorumque heredibus nostro privilegio dignaremur confirmare eisque permittere uti gratiis, libertatibus, statutis, reformationibus et consuetudinibus ipsorum sicut tempore prefacti regis domini Ludouici usi fuerunt.* T. SMIČIKLAS, *Codex diplomaticus*, XVII., str. 307.

drugu dažbinu osim one koju su običavali davati u doba spomenutoga kralja Ludovika. Neka se sol naše komore na navedenom otoku prodaje po onoj cijeni po kojoj se prodaje u drugim komorama naše Dalmacije."³²

U ispravi kralja Tvrtka I. izdanoj u Sutjesci 30. kolovoza 1390.³³ splitskom nadbiskupu Andriji Gvaldo (1389.-1402.), kojom mu potvrđuje stara prava splitskoga Kaptola i prima Splitsku nadbiskupiju pod svoju zaštitu uz posebne ovlasti vojvodi Pavlu Klešiću za čuvanje interesa Splitske crkve navodi se: "Stoga, pošto je časn i Gospodinu Kristu otac gospodin Andrija Gvaldo, doktor prava, milošću Božjom nadbiskup našega grada Splita, vjerni savjetnik i naš duhovni kapelan, došao do nas, moleći nas pokorno i pobožno, da navedenu njegovu Crkvu i njezina prava, jurisdikcije, imanja, desetine, dohotke i običaje, kakve je imala za vrijeme gospodina kralja Ludovika,

potvrdimo, obdržavamo, štitimo, branimo i da ih nastojimo očuvati."³⁴

Slično nalazimo i u ispravama Tvrtkovih nasljednika. Primjerice u ispravi kralja Dabiše (1391.-1395.), izdanoj u Sohorvici? (Sutjeska) 25. travnja 1392., kojom Trogiranima potvrđuje povelju kralja Tvrtka I. iz godine 1390. (8. lipnja): "Kraljevskom dostojanstvu raste hvala, čast i ugled i ono sretno napreduje kad se pod njegovom upravom kako treba širi dobro podanika i kad oni uživaju prijatnost spokojna mira sa svojim starim pravima, slobostinama, olakšicama i običajima. Stoga smo, pošto je gospodin Stjepan Tvrtko, dobre uspomene, kralj i neposredni naš predšasnik, iznenada, po Božjoj volji, bio uzet s ovoga svijeta, napose odlučili, nakon zrele razmišljanja i uz savjetovanje s velmožama i plemićima našega kraljevstva, ići njegovim hvalevrijednim stopama, pa se sa svima i prema svi-

32 *...omnia et singula privilegia, libertates et gratias certasque litteras emanatas in favorem dicte insule statuta, reformationes et consuetudines ipsius communitatis Brachie per ipsorum regum Ungarie, datas, presertim per inclitum dominum regem Ludovicum, datas mediante iuramento manu tactis sancrosanctis evangelii, acceptamus, ratificamus et approbamus regia nostra auctoritate pro eisdem fidelibus nostris communis Brachie ipsius eorumque heredibus successoribus et posteritatibus universis perpetue confirmamus, ratificamus et approbamus inviolabiliterque observari, cameram vero salis et trigesime pro nostra maiestate reservantes nullum aliud dadium ipsius inferentes, nisi illud quod tempore prefacti regis Ludovici fuerit usitatum et quod sal nostre camere in predicta insula vendatur eo pretio, quo venditur in aliis cameris nostrae Dalmatie.* T. SMIČIKLAS, *Codex diplomaticus*, XVII., str. 308.

33 NADBISKUPSKI ARHIV SPLIT, S. 20, *Donationales principum Ecclesiae Spalatensi*, f. 32v-34v, prijepis; D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, III., Venezia, 1751., str. 334; I. KUKULJEVIĆ-SAKCINSKI, *Jura regni*, str. 498-499, prema Farlatiju; G. FEJÉR, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, X., 5, str. 645; T. SMIČIKLAS, *Codex diplomaticus*, XVII., str. 312-313, prema *Donationales* Nadbiskupskog arhiva Split.

34 *Quiaque reuerendus in Christo pater d(ominus) Andreas de Gualdo, legum doctor, eadem dei gratia archiepiscopus civitatis nostre Spaleti, fidelis consiliarius et capellanus noster spiritualis, ad nostram accedens presentiam nobis humiliter et devote supplicavit, ut ipsum et ecclesiam suam predictam in ipsorum iuribus, iurisdictionibus, possessionibus, decimis, redditibus et consuetudinibus, quibus predecessores sui tempore d(omini) regis Ludovici usi fuerunt, confirmare, manutenerere, protegere, defendere et tueri gratiose studeremus.*

ma i u svemu ponašati i držati kao što se on ljubazno i dobrostivo ponašao i držao. *On je vama, kao svojim vjernim i ljubljenim* (podanicima), *propisno prokušanim u vjernosti, posebnom poveljom potvrdio, podijelio i dao slobostine, olakšice, običaje, prava i povlastice potvrđene, podijeljene i date od gospodina Ludovika, kralja ugarskoga, sretne uspomene.*"³⁵

U ispravi kralja Stjepana Ostoje, izdanoj u Sutjesci 8. prosinca 1400., kojom grad Livno daruje vojvodi Hrvoju i njegovu sinu Balši navodi se: "dobrovoljno platiti vojevodi Hrvoju i negovu sinu knezu Baoši i niju ostalomu, tko bi bil', i mi hoteće dobrovolno, da im' bude tvr'do, nima i niju ostalomu, upisah' pod' moju sridnu pečat' otvorena dva lista, jedan' Vukmiru Semkoviću i Vuku Nimičiću i županu Radoju, da poju u Hlivno, i da zberu vladanije k' sebi osidnike plemenite lude i (i)ne vr'ste dobre ljudi, koi bi se onde priminili, da ih' pitaju do nih' rote, tko bi koje ple-

menščine od' korena u hlivanskoj vr'hovini i u župi, počanši od' Zavoda do vr'hovine, što pristoi gradu bistrickomu, *na vlastito kada posla Lauš' kral' dvadeset' i 'd' rotu na moćeh' postaviti vsakoga u nih' pravimi, i nad' čim' tko sta ondi u ono vrime, jere Lauš' kral' vazda ljublaše pravdu s našimi pr'vimi.*"³⁶

U povelji velikoga vojvode Hrvoja Vukčića Hrvatinića i cetinsko-kliškoga kneza Ivana Nelipića, izdanoj Trogiranima u Sinju u Cetini 13. svibnja 1402.,³⁷ kojom im u ime kraljeva Ostoje i Ladislava Napuljskog potvrđuju stare slobostine navodi se: "mi stoga udovoljavajući u ime gospodina našega kralja njihovoj molbi ponajprije i prije svega zaklesmo se nad svetim božjim evanđeljima i svetim križem zajedno s našim gospođama i ženama kao i s našim plemićima i prvacima, koji su na to pristali, da ćemo iste građane sačuvati i braniti u njihovim pravima i slobostinama, milostima, darovanjima i običajima,

35 *Quoniam tunc Regio culmini laus honor et status acrescunt et felicia proueniunt incrementa cum subditorum nostrorum sub suo regimine debito ampliantur et gaudet amenitate tranquillitatis et pacis ac iuribus libertatibus graciis et consuetudinibus suis antiquis. Quarum cum bone memorie Domino Stephano Tuerco Rege et predecessore nostro immediato subito sicut domino placuit ab hac luce sublato disposuerimus cum baronibus et nobilibus Regnicolis nostris matura deliberatione prehabita suis laudabilibus presertim uestigiis inharere et cum omnibus et erga omnes in omnibus omnino nos gerere et habere prout ipse gessit et habuit amicabilem et benigne ipseque uobis tamquam fidelibus suis dilectis de fidelitate debita experientia conprobatis libertates gratias consuetudines iura et priuilegia uobis per felicitis memorie Dominum Ludovicum Regem Hungariae confirmata concessa et data confirmauerunt concesserunt et dederit sub suo Priuilegio Speciali. Prijepis isprave nalazi se u: ARHIV HAZU - Zagreb, Lucius, XX-12, sv. VII., f. 121-123. I to je također prijepis don Mate Haila i dr. Marina Bega pod nadzorom don Mihe Barade iz Luciusove ostavštine u Kaplolskom arhivu u Splitu, ormar B. Ispod prijepisa dodano: *sigillum fractum.**

36 FR. MIKLOSICH, *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae Bosnae Ragusi*, Apud Guilelmum Braumuller, Viennae, 1858., str. 248 (cijela isprava na str. 247-250).

37 I. LUCIUS, *Memorie istoriche di Tragurio*, str. 376; G. FEJER, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, tom X., Vol. IV. (1401-1409), Budae, 1841., str. 159-161; NADA KLAJČ, *Trogir u srednjem vijeku*, knj. II., sv. 1, Trogir, 1985., str. 353; I. LUCIĆ, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, II., str. 823-825, prijevod J. Stipišić.

a posebno potvrđujemo ono što su bilo kako dosada imali još od vremena prejasnoga vladara gospodina Ludovika, sretne uspomene kralja Ugarske."³⁸

Slično, istog datuma, 13. svibnja 1402., Cetina (Sinj), u povelji velikoga vojvode Hrvoja Vukčića Hrvatinića i cetinskog-kliškoga kneza Ivana Nelipića, kojom, na molbu šibenskih izaslanika, potvrđuju Šibenčanima prava, slobode i običaje, osobito one iz vremena hrvatsko-ugarskoga kralja Ludovika I.³⁹ U ovoj se ispravi navodi: "Mi stoga udovoljavajući u ime gospodina našega kralja njihovoj zamolbi ponajprije i prije svega zakle-smo se zajedno s našim gospođama i ženama kao i s našim plemićima i prvacima, koji su na to pristali, da ćemo iste građane sačuvati i braniti u njihovim pravima i slobostinama,

milostima, darivanjima i običajima, a posebno potvrđujemo ono što su bilo kako dosada imali još od vremena prejasnoga vladara gospodina Ludovika, sretne uspomene kralja Ugarske."⁴⁰

Također istoga datuma kao i prethodne dvije, 1402., svibnja 13., Cetina (Sinj) u povelji velikoga vojvode Hrvoja Vukčića Hrvatinića,⁴¹ kojom na molbu šibenskih izaslanika potvrđuje slobode i povlastice što su ih Šibenčanima podijelili ugarsko-hrvatski kraljevi, posebice kralj Ludovik I., s tim da Šibenčani istaknu zastave kralja Ladislava Napuljskog u svom gradu i polože prisegu vjernosti: "Između ostalog, hoćemo i ovom ispravom određujemo trajno poštovati (održavati) svima i pojedincima slobostine, bilo koje (*sve*) privilegije, povlaštene milosti (*povlastice*) i uop-

38 *Nos itaque iustis petitionibus eorundem in persona domini nostri regis annuentes: primo et principaliter iuramus ad sancta evangelia super crucem unacum dominabus et contoralibus nostris, et nobilibus et proceribus annuentibus nostris, ipsos cives in eorum iuribus et libertatibus, gratijs, donationibus et consuetudinibus conservare. Et defendere specialiter tempore olim serenissimi principis domini Ludovici felicitis recordationis regis Hungarie.*

39 MAGYAR ORSZAGOS LEVÉLTAR, Archivium generale Hungaricum, Budapest, *Diplomatikai leveltar, Acta antemochachiana, A. Mohacs elotti gyujtemeny*, 50053; *Diplomatarium Sibenicense*, str. 17v-18r, Arhiv Hrvatske u Zagrebu, korišten 1983. Povelju su objavili: Š. LJUBIĆ, *Listine*, IV., str. 461-463; S. NOVAKOVIĆ, *Zakonski spomenici srpskih država srednjeg veka*, str. 93-95, krnje; FERDO ŠIŠIĆ, "Nekoliko isprava iz početka XV stoljeća", u: *Starine JAZU*, 39, Zagreb, 1938., str. 183-185; J. BARBARIĆ - J. KOLANOVIĆ, *Šibenski diplomatarij...*, str. 50-53.

40 *Nos itaque iustis petitionibus eorundem in persona d(omini) nostri regis annuentes. Primo et principaliter iuramus una cum dominabus conthoralibus nostris hac nobilibus proceribus seruientibus nostris ipsos ciues in eorum iuribus, libertatibus, gratijs, donationibus et consuetudinibus conseruare, specialiter olim tempore serenissimi principis d(omini) Ludouici felicitis recordacionis regis Hungarie.*

41 MAGYAR ORSZAGOS LEVÉLTAR, Archivum generale Hungaricum, Budapest, *Diplomatikai leveltar, Acta antemochachiana, A. Mohacs elotti gyujtemeny*, 50054; prijepisi ove isprave nalazi se u potvrdnicama Ninskog kaptola od 20. IX. 1403., Kninskog kaptola od 18. X. 1406. i Šibenskog kaptola od 15. X. 1406., koji se čuvaju u MAGYAR ORSZAGOS LEVÉLTAR, Archivum generale Hungaricum, Budapest, *Diplomatikai leveltar, Acta antemochachiana, A. Mohacs elotti gyujtemeny*, 50072, 50064, 50071. Prijepisi su loši jer ispuštaju pojedine dijelove isprave; prijepis donosi i *Diplomatar Sibenicense*, str. 16v-17r, korišten 1983. u Arhivu Hrvatske u Zagrebu. Povelju je objavio F. ŠIŠIĆ, "Nekoliko isprava iz početka XV stoljeća", str. 185-188; J. BARBARIĆ - J. KOLANOVIĆ, *Šibenski diplomatarij...*, str. 47-50.

će sve povlastice rečene općine i ljudi grada Šibenika prethodno dobivene još od nekoć preuzvišenih kraljeva Ugarske, posebice (osobito) od poštovanoga vladara i gospodara, sretne uspomene, gospodina kralja Ludovika, i zadovoljština njegovih privilegija, posebice navedenih i popisanih (prepisanih) u onoj od sedamnaestosiječanjskih Kalenda godine Gospodnje 1300. (i) 58. (uoči Zadarskog mira 12. II. 1358.): dakle, šesnaeste godine njegova kraljevanja, koja je ovjerena njegovim kraljevskim dvostranim pečatom od bijelog voska, s vrpcom crvene i bijele boje, kako se u toj ispravi navodi (nalazi).⁴² Ova je treća isprava s istim datumom kao i dvije prethodne, posebno važnija jer donosi više podataka o Ludoviku i njegovim ispravama uoči i tijekom samoga potpisivanja Zadarskoga mira.

Na kraju, Ludovikov se duh kasnije osjećao i u ispravama bosanskih vladara prema njegovim nasljednicima, odnosno, da su i drugi bosanski vladari priznavali vrhovništvo hrvatsko-ugarskoga kralja i nakon Ludovikove smrti pokazuje nam, između ostalih, i Tomaševa isprava izdana u Bobovcu 3. lipnja 1444., koja u našem slobodnom prijevodu glasi: "Mi Stjepan Tomaš, milošću Božjom kralj Bosne i veće. Ovom ispravom javljamo svima, kojih se tiče, da pošto je prethodno prijestolje ovoga našeg Kraljevstva Bosne po smrti slavne uspomene svi-

jetloga gospodina Stjepana Tvrtka (II.), posljednjega kralja, istoga našega predragog strica, bilo ispražnjeno, a ja sam po njegovoj smrti i njegovoj odredbi postao gospodar gradova i krunskih dobara istoga kraljevstva, to je presvijetli vladar i naš milostivi gospodar gospodin Vladislav, milošću Božjom kralj Ugarske i Poljske i veće, po osobitom savjetu i dobroj volji te odredbi poštovanoga i moćnoga muža gospodina Ivana Hunjada, između ostaloga vojvode Transilvanaca, vrhovnoga kapetana kraljevih vojski našega gospodina kralja Vladislava, nas svečano za kralja rečenoga kraljevstva Bosne postavio i potvrdio. Stoga, smatramo da nam je ovakvom potvrđnicom i zavjetom pribavljena blagonaklonost i potpora rečenoga gospodina Ivana, vojvode, koja nam je pomogla i pružila te on u ovim krajevima s nama može biti poželjan i čovjek dostojan slobode, na isti način blagonaklonosti, dokle god smo živi, međusobno se poštivati i nagrađivati u ovome, te za buduće prijateljstvo i blagonaklonost obostrano čuvati obzirnost i otprije zadanu riječ, isto tako u ime Gospodnje istinitu slobodu, iskrenu vjeru i dobru volju, koju združujemo i povezujemo u ispravi rečenom gospodinu Ivanu, vojvodi, za vjernost i služenje rečenom našem gospodaru kralju Vladislavu i njegovoj svetoj kruni, kojoj nepovredivo služimo, koju smo kao i sam gospodin Ivan,

42 *De cetero in perpetuum uolumus et obseruari mandamus harum serie omnes et singulas libertates, priuilegia quelibet, gratiarum prerogatiuas et munitates (immunitates) uniuersas dicte comunitati et hominibus ciuitatis Sibenici predictae concessas olim per excelentissimos reges Hungarie, presertim per illustrissimum principem et dominum d(ominum) regem Ludovicum felicitis memorie et in suo priuilegio contentas, specificatas et descriptas decimo septimo Kalendas Ianuarii anno domini MCCC^o LVIII: regni autem sui anno sextodecimo, munito uno suo sigillo regali duplici in cera alba, cum cordula sericis rubei et albi coloris, et prout in eisdem continentur.*

vojvoda, izabrali, prihvatili i preuzeli obveze bez ikakve zle namjere i prijevare, u istinu, iskreno i savršeno, u želji, da se mi za toliku ljubav i sklonost odužimo, obvezujemo se da ćemo vjerno služiti rečenom kralju i kruni njegovoj, a vojvodu Ivana priznajemo istinitim i vjernim prijateljem i bratom u gospodinu Isusu, obećavamo da ćemo ga iskrenim srcem ljubiti i vazda u potrebama pomagati, kroz sve vrijeme njegova i našega življenja te istoga pomagati u svemu, osobito kada bude u koristi prije navedenoga našeg gospodara kralja Vladislava i njegova prije spomenutoga Kraljevstva Ugarske, te ćemo na isti način pomagati i održavati prijateljstvo koje ne ćemo zanemariti niti odbaciti poradi bilo kojega čovjeka, niti bilo čije naklonosti ili uvođenja (u posjed), ni za kakvo blago, niti za gradove, niti za kakvu drugu stvar na svijetu. I, ako se, ne daj Bože, dogodi istom gospodinu Ivanu, vojvodi, koja druga potreba ili spor u njegovoj državi, poganskim krajevima ili među pučanstvom, ili pak bilo gdje ili bilo s kojim njegovim zavidnicima i njegovim napadačima, tada u takvim posebnim slučajevima ne ćemo napustiti gospodina Ivana, vojvodu, nego ćemo ga osobno, s podanicima, obiteljima, dvorovima i sa svom našom imovinom prijateljski pomoći, ako nam takvu priliku podari Gospod Bog. Štoviše i osim toga radit ćemo na tome i dobrom voljom sve poticati i zahtijevati od sve naše braće i prijatelja, gdje se god oni nalazili, da se skupa s nama rečenom gospodinu Ivanu, vojvodi, prikažu kao dragi i skloni prijatelji i da mu na isti način bratski služe. Također kao najveći znak postignutoga istog ovog prijateljstva i bratstva, koje od sada neka smatra rečeni gospodin Ivan,

vojvoda, da je slobodan i dobrodošao za sva vremena u budućnosti dok traje njegov i naš život, bratski dolaziti u naš dom, državu, posjede, i držanja, te putovati po svojoj volji i zdravo se i sigurno vraćati, naime isto tako kao svojim vjernim podanicima i rođacima. Osim toga, ako se u budućnosti rečenom gospodinu Ivanu, vojvodi, dogodi kakva potreba, da bude u opasnosti i da mora otići iz svoje države, neka tada slobodno, sigurno i s pouzdanjem zdrav dođe k nama i k našem domu, u naše gradove, varoši, posjede i držanja, te gdje god bude želio u našem kraljevstvu boraviti s pravom, bratski i prijateljski, primit ćemo ga i pobrinut se za njega. Dokle god ili bilo gdje u našem kraljevstvu i našem vladanju bude boravio, neka bude božanskom i našom (zaštitom) te našom pomoću i pogledom čuvan od svih neprijatelja i njegovih protivnika, kako on kao osoba tako i njegova obiteljska i pojedinačna dobra i stvari te njegova kuća sve što mu je god tada Bog dao da posjeduje i ima. Za najveću, dakle, potvrdu i znak toga prijateljstva naše posebne blagonaklonosti obećavamo vojnu pomoć, što je izvan i mimo ovoga, kojom ćemo prikladno pomoći rečenom gospodinu Ivanu, vojvodi, na način koji ćemo kao dužnik osobno učiniti s posebnim poštovanjem istom gospodinu Ivanu, vojvodi, isto tako bratu i našem prijatelju, da ćemo ubuduće godišnje plaćati i davati tri tisuće zlatnih florena tijekom prikladnog razdoblja, i na druge načine trajno pokazivati svoju blagonaklonost na način koji bude prikladan i zgodan. Za sve gore napisano obećavamo našom kršćanskom vjerom i dajemo našu kraljevsku riječ da je nepovredivo, da ćemo obeća-

no izvršiti u obliku ove naše isprave koja je osnažena i pečaćena našim srednjim visećim pečatom. Dano u našem gradu Bobovcu, četvrtog dana

najbližeg poslije blagdana Duhova, godine Gospodnje tisuću četristo četrdeset četrte."⁴³

43 Njezin izvornik na latinskom jeziku glasi: *Nos Stephanus Thomas Dei gratia rex Bosne etc. Significamus tenore presentium quibus expedit vniversis, quod quia vacante pridem solio huius regni nostri Bosne, per obitum condam bone memorie illustris domini Stephani Twertko ultimi regis eiusdem, patruui nostri carissimi, nobisque post ipsius decessum et eiusdem dispositione in domino castrorum et tenutarum corone ipsius regni remanentibus, serenissimus princeps et dominus noster gratiosus, dominus Wladislaus Dei gratia Hungarie et polonie etc. rex, de speciali consilio et bona voluntate ac dispositione magnifici et potentis viri domini Johannis de Hwunyad, inter cetera partium Transylvanarum woywode, supremi capitanei armorum domini nostri Wladislai regis nos in regem dicti regni Bosne sollempniter instituit, et confirmavit. Idcirco considerantes in huiusmodi confirmatione, et voti nostri assecutione favorem et adiutorium prefati domini Johannis waywode(!) nobis affuisse et profuisse, et eum in hac parte nobiscum liberaliter egisse, cupientesque talismodi benevolentie, quamdiu in hac vita erimus, vicem rependere horum, sed et future amicitie, et benevolentie utrimque conseruande respectu, et sicuti pridem verbo, ita ex nunc in nomine domini sana liberatione, sincera fide et bona voluntate tenore presentium unimus et coniungimus nos prefato domino Johanni woywode ad fidelitatem et servitia prefato domino nostro Wladislao regi et sacre eius corone inuolabiliter observanda, ipsumque dominum Johannem woywodam(!) adoptamus, acceptamus, et assumimus sine fraude et dolo, in verum, sincerum et perfectum, fidelem amicum et fratrem in domino Jesu promittentes firmiter eundem dominum Johannem woywodam tanquam sincerum adoptatum et cordialem amicum nostrum, bono corde et sincera mente diligere et amare ac in necessitatibus adiuuare, toto tempore vite sue et nostre et eidem assistere in omnibus, precipue que erunt pro utilitate prefati Domini nostri Wladislai regis et eius regni Hungarie prenotati, huiusmodique assistentie, et amicitie observationem non premitteremus, nec abiciemus propter aliquem hominem, nec alicuius favore aut inductione, neque pro tezauro, neque pro castris, nec pro aliqua re mundi. Et si, quod deus avertat, occurrerit eidem domino Johanni woywode(!) aliqua necessitas, vel adversitas in dominio suo, vel ex parte paganorum, aut vicinorum, sive cuiuscumque aut quoruncumque emulorum suorum et sibi insultantium, extunc in tali casu apcialiter ipsum dominum Johannem woywodam non dimitemus, sed eidem cum persona, subditis, familiaribus, camera, et amicis nostris omni facultate, quam nobis pro tali tempore dominus deus concesserit, asistemus. Insuper quoque laborabimus et omni bona voluntate inducemus et requiremus omnes fratres et amicos nostros lubicumque existentes, ut una nobiscum dicto domino Johanni woywode cari amici et beneuoli existant, eidemque et fraternitatem observent. Quodque in maius signum huiusmodi amicitie et fraternitatis compromisso, ex nunc libertatem habeat et facultatem, prefatus dominus Johannes woywoda pro omni tempore affuturo durante vita et nostra venire fraternaliter ad nostras domos, dominia, possessiones, ac tenutas, et iterum pro suo velle salve et secure redire tam videlicet ipse, quam sui fideles servitores et familiares. Preterea, si successu temporum tanta occurrerit necessitas prefato domino Johanni woywode, quod eum ex quacumque adversa causa ex dominio suo exire contingeret et opporret, extunc libere, secure et confidenter venire valeat ad nos, et ad domos, ad castra, opida, possessiones ac tenutas nostras, et ad regnum nostrum, et ibidem ubicumque maluerit, iuste, fraternaliter et amicabiliter commorando, providere et disponere poterit de factis suis. Quamdiu autem ubicumque in nostro regno et tenutis nostris moram duxerit, divino et nostro ac nostrorum auxilio et tuitione custoditus erit ab omnibus inimicis et sibi aduersantibus tam in persona propria, quam familiares ac singula bona, resque et camera sua ac totum quicquid et tempore sibi deus possidendum concesserit et habendum. In maius autem robur et signum huiusmodi amicitie ex singulari nostra beniuolentia promittimus, quod ultra et preter illud subsidium, cuius pro occurenti opportunitate dicti domini Johannis woywode modo quo supra nos debitorem fecimus, ex speciali dilectione eidem dominio Johanni woywode tamquam fratri*

Slično je i u Tomaševoj ispravi izdanoj u Sutjesci 25. svibnja 1446., kojom on potvrđuje posjede Doroteji, udovi kneza Ivaniša Blagajskog, i njezinu sinu Nikoli: "zgora rečenim', i veće takoi i na to im' stvorismo milost' našu gospocku, kako vola na što bi imali pravde i zapise o(t) krunne ugr'ske i skladajuće i opovidajuće, što bi u rukah' kraljev'stva našega, da ih' u vse u toi imamo pomagat' sami sobom' i svoiom' moć'ju i svojimi prijatelji, kada toga vrime bude; i da se u toi nima ukladati niedn' čl(o)v(i)k' kraljev'stva našega ni inoga kraljev'stva, tko bi naš' prijatelj', bil', ni niedan' čl(o)v(i)k', ki bi suprotiv' nam' nebio, na što oni liste i pravde imaju i vola što bi oni zaujali. I tko bi se nim' pridao ili knim' priložio, što e sada pod' krunom' ugr'skom' nih' plemenščine, da vsakoga imamo čuvati i obarovati od(a) svanega ezika i o(d) našega kraljev'stva i oda vsakoga, tko se k nam' prilada ali pristoi, takoi kakovo sami svoga kraljev'stva pače više rečenu gospoju Dorotiju i ne sina, kneza Milouša, g(ospodi)na Blagajskoga, da ih' imamo pomagati i tvr'diti u nih' plemščinah' izloživše onoga što e prišlo u ruke sinom'

bana Mikule pr'vo togai, nego smo tai naš' otvoren' list' učinili, i što bi bilo u koga u rukah' kraljev'stva našega." Ista Tomaševa na latinskom: "*Et nos cum viderimus hancce(?) supra dictam dominam Dorotheam et illius filium comitem Nicolaum dominum Blagaicum nobis comprobare amorem et amicitiam veram, prestitimus eis gratiam nostram principalem domine Dorothee et illius filio comiti Nicolao domino Blagaico supra dictis et iam taliter et propterea prestitimus gratiam nostram principalem: ad quecunque debuissent habere iura et perscriptiones a corona ungarica, exponentes et declarantes, quantum in manibus regni nostri, quod eos in omnibus his debeamus adiuuvare per nosmet ipsos et nostris viribus et nostris amicis, quando hoc erit de tempore et quod huic rei non debeat se immiscere ullus homo regni nostri neque alius regni, qui noster amicus esset, neque ullus homo, qui non contra nos esset, qua de causa illi literas et iura habent, et debebas quidquid illi acquisiverit et qui de illis tradiderit aut ad illos transierit quotquot modo sub corona ungarica de eorum genere, quando hoc erit de tempore et quod huic rei non debeat se immiscere ullus homo*

*et amico nostro, per persona sua singulis annis affuturis, singula tria milia florenorum auri competenti termino sic velimus solvere(!) et aministrare, in aliis quoque eidem nostram benivolentiam in facto ostendere, prout eidem accomodum fuerit et opportunum. Que omnia suprascripta promittimus sub fide christiana et in verbo nostro regio inviolabiliter, in forma premissa observare harum nostrarum vigore, quibus sigillum nostrum, quo utimur, appensum est et testimonio literarum mediante. Datum in castro nostro Bobowacz, feria quarta proxima post festum penthecostes, anno domini millesimo quadringentesimo quadragesimo quarto. (I. KUKULJEVIĆ-SAKCINSKI, "Spomenici bosanski i crnogorski", str. 35-48; GYÖRGY FEJÉR, *Genius, Incunabula et virtus Joannis Corvini de Hunjad*, Budae, 1844., str. 68; L. THALÓCZY, *Studien zur Geschichte*, str. 366-368; EUSEBIUS FERMENDŽIN, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752.*, Academia scientiarum et artium slavorum meridionalium, Zagrabiae, 1892., str. 185; MARKO PEROJEVIĆ i drugi, *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine*, str. 493, prijevod M. Perojevića pojedinih dijelova; MARKO ŠUNJIĆ, *Izvori za istoriju Bosne i Hercegovine (Srednji vijek)*, I.-VII., Arhiv BiH, Sarajevo (bez godina), knj. VI., str. 39, 39^a, 0040. Cijelu ispravu preveo Milko Brković, Zadar, 2008.*

*regni nostri neque alius regni, qui noster amicus esset, neque ullus homo, qui non contra nos esset, qua de causa illi literas et iura habent, et debebus quidquid illi acquisiverit et qui de illis tradiderit aut ad illos transierit quotquot modo **sub corona ungarica** de eorum genere, omnes tueri et defendere contra omnem linguam et nostri regni et cuiuslibet, quod nobis convenit aut dignum est, ita ut nostrum ipsi regnum imo magis supra dictam dominam Dorotheam et eius filium comitem Nicolaum dominum Blagaicum debemus adiuvare et tueri in eorum iuribus nobilitatis exponendo id, quod pervenit in manus filiorum bani Nicolai...*⁴⁴

Kako je to u stvarnosti izgledalo najbolje nam govori Tomaševa isprava od 10. veljače 1459., izdana u gradu Jezero kod Jajca, Ivanu Vitezu, varadinskome biskupu i savjetniku kralja Matijaša, u kojoj kaže: "Vašem su gospodstvu dobro poznate sve odredbe, koje smo zaključili s prejasnim kraljem Matijašem, našim premilostivim gospodarom."⁴⁵

Umjesto zaključka

Sve nam izneseno kazuje da je kralj Ludovik I. doista bio suveren bosanskih banova i kraljeva, koji su se nakon njegove smrti borili za njegovu ostavštinu kao uostalom i sve okolne zemlje. U navedenoj ispravi Trogiranima kralj se Tvrtko I. četiri puta poziva na "brata" Ludovika I. Slično je i u drugim navedenim ispravama dalmatinskim gradovima, iako postoje Ludovikovi zakoniti nasljednici njegove Krune, Karlo Drački, kći Marija i Sigismund. Nama to ukazuje na to da je Tvrtko smatrao da upravo on nakon Ludovika I. treba naslijediti *hrvatsku krunu*, kao što je to ostvario s *raškom krunom*. U prilog tomu govori nam i isprava splitskih poslanika iz iste 1390. godine, u kojoj ga već nazivaju *rex Dalmatiae et Croatiae*, iako nije bio krunjen tom titulom, a kasnije i njegovi nasljednici prisvajaju sebi tu intulaciju. Dakle, ako ga je kao ban morao priznavati svojim suverenom, sada pak sebe smatra njegovim nasljednikom na teritoriju Kraljevine Hrvatske i Dalmacije.

44 LAJOS THALLÓCZY - SAMU BARABÁS, *Codex diplomaticus comitatum de Blagay*, str. 342-345; M. ŠUNJIĆ, *Izvori za istoriju Bosne i Hercegovine (Srednji vijek)*, Arhiv BiH, Sarajevo, knj. IV., str. 0124-0125; I. KUKULJEVIĆ-SAKCINSKI, *Acta croatica*, I., str. 66, ćirilski tekst.

45 L. THALLÓCZY, *Studien zur Geschichte*, str. 99-101.

Louis I the Great (1342 to 1382) in medieval documents of the Bosnia-Hum rulers

Summary

In the documents of the medieval Bosnia-Hum rulers, Louis I the Great was considered the "king of happy memories" regarding the fact that he was their sovereign through the hereditary Croatian Kingdom, which he was very fond of, and a part of which was, at the time of his predecessors, the Bosnian Banat as well. Also, due to marital alliance with Bosnia and Hum, he managed to return Dalmatia to Croatian Kingdom, as a part of his great Hungarian-Croatian Kingdom. After his death and numerous intrigues at the Hungarian court, the Bosnian rulers, especially King Tvrtko, hoped to inherit a part of the Hungarian-Croatian Kingdom, i.e. the territory of the Croatian Kingdom, especially when Croatian and Dalmatian towns came under Bosnian military control. In the document issued to the citizens of Trogir in 1390, Louis I was four times referred to as 'brother' by King Tvrtko. Similar were the findings from other documents issued to Dalmatian cities, although Louis's legal heirs were still alive. The author of this paper, but also some earlier historians, claim that Tvrtko felt he should succeed Louis I to *the crown of Croatia*, as he did to *the crown of Raska*. The evidence for these facts can be found in the documents of the Split delegates from the same 1390, in which Tvrtko was already referred to as *Rex Dalmatiae et Croatiae*, although he had not yet been crowned. In the following years his successors also arrogated this title to themselves. While Tvrtko, being a Ban, was obliged to recognize Louis I as a sovereign, he consequently considered himself as the latter's successor in the territory of the Kingdom of Croatia and Dalmatia.

Keywords: Zadar Peace Treaty, Louis I, Dalmatia, Bosnia-Hum rulers, medieval documents, Croatian Kingdom.